

**บทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) โดยการมีส่วนร่วม
ของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ**
**The Role of the Elderly in Plastic Waste Management (Curry bag) by the
Participation of Network Partners Phu Khiao District Chaiyaphum Province**

วรารวุฒิ มหามิตร

Warawut Mahamith

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Faculty of Arts and Science, Chaiyaphum Rajabhat University

e-mail: warawut.m9@gmail.com

Received: March 30, 2023

Reviewed: April 3, 2023

Revised: April 17, 2023

Accepted: April 21, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) รูปแบบการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ และ 2) บทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ การวิจัยนี้ได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสนทนากลุ่ม โดยกลุ่มตัวอย่างการวิจัยคือกลุ่มตัวแทนผู้นำชุมชนและราชการ และกลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุ แบ่งเป็นกลุ่มย่อย จำนวนกลุ่มละ 12 คน รวม 24 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการขยะพลาสติก(ถุงแกง)ตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุมพล จังหวัดชัยภูมิประกอบด้วย 1.สร้างความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ 2.กระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนัก ให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ 3.ขอความร่วมมือ และบูรณาการจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะโรงงานแปรรูปพลาสติกในพื้นที่ในการมารับซื้อขยะถุงแกง 4.กำหนดวัน เวลา สถานที่ในการดำเนินการ โดยจะกำหนดในวันเดียวกันกับที่อบต.นัดวันมารับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 5.เมื่อถึงวันนัดรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุแต่ละรายก็นำถุงพลาสติกที่ตนรวบรวมไว้ มาชั่งน้ำหนัก โดยถุงพลาสติกหนัก 1 กิโลกรัม จะได้รับ ไข่ไก่ 1 ฟอง และวิตามินโฟเลต ซึ่งสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล 6.จากนั้นผู้สูงอายุก็จะไปเข้าร่วมกิจกรรมรับเบี้ยผู้สูงอายุและประชุมกลุ่มหมู่บ้านตามปกติ 7.สำหรับเจ้าหน้าที่ เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมถุงพลาสติกแลกไข่แล้ว ก็จะรวบรวมถุงพลาสติกขึ้นรถบรรทุกของเทศบาล นำไปชั่งน้ำหนักที่สำนักงานเทศบาล โดยมีรถของโรงงานมารับ 8. ทำการชั่งน้ำหนัก จ่ายเงิน เงินที่ได้ ก็จะนำไปจัดซื้อไข่ไก่ สำหรับการนัดหมายครั้งต่อไป ส่วนทางโรงงานจะนำพลาสติกไปแปรรูปเป็นเม็ดพลาสติกใหม่อีกครั้ง 2) สำหรับบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) ผู้สูงอายุซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่อยู่ติดบ้าน เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญหลักในการจัดการขยะถุงแกง โดยเมื่อเทอาหารออกจากถุงแล้ว ผู้สูงอายุจะนำถุงพลาสติกล้างน้ำ แล้วนำมาเสียบ

ไม้ตากแดดไว้ เมื่อถุงพลาสติกแห้ง ก็จะนำมาเก็บรวบรวมไว้ เพื่อรอถึงวันนัดรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ก็จะนำถุงแกงที่ได้ไปแลกไข่และวิตามินต่อไป

คำสำคัญ : ขยะพลาสติก ถุงแกง ผู้สูงอายุ

Abstract

This research aimed to study 1) The Pattern in Plastic Waste Management (Curry bag) by The Participation of Network Partners Phu Khiao District, Chaiyaphum Province. 2)The Role of the Elderly in Plastic Waste Management (Curry bag) by The Participation of Network Partners Phu Khiao District Chaiyaphum Province. This research used qualitative research methods by Focus Group Discussion from key informants in the area of 12 people, total 24 people. Purposive Sampling and Data were analyzed using content analysis.

The results are 1) the plastic waste management model (curry bag) in Ban Kaeng Subdistrict, Phu Khiao District, Chaiyaphum Province consisted of 1. Create cooperation between government agencies, private sector and people in the area. 2. The process of creating knowledge, understanding and awareness for the people in the area. especially the elderly 3. Ask for cooperation. and integration from all sectors Especially plastic processing factories in the area to come to buy curry bags. 4. Determine the date, time and place of action. It will be set on the same day that the Subdistrict Administrative Organization makes an appointment to receive the old age allowance. 5. When it comes to the date of receiving the old age allowance Each elderly person will bring a plastic bag that they have collected. come weigh Each 1-kilogram plastic bag will receive 1 chicken egg and vitamin folate, which is supported by the Tambon Health Promoting Hospital. 6. After that, the elderly will go to participate in the activities to receive the elderly allowance and the village group meeting as usual. 7. For officers Once the plastic bag activity has been exchanged for eggs, will collect plastic bags on municipal trucks brought to be weighed at the municipal office There is a factory car waiting to receive it. 8. Weighing, paying money, the money will be used to buy chicken eggs. for the next appointment as for the factory, the plastic will be processed into plastic pellets again. 2) the role of the elderly in managing plastic waste (curry bags), the elderly, most of whom are close to home. He plays a major role in the management of curry bag waste. when the food is poured out of the bag The elderly will wash plastic bags with water. and put it in the wood to dry in the sun when the plastic bag is dry will be collected to wait for the appointment date to receive the elderly allowance will bring the bag of curry to exchange for eggs and vitamins.

Keyword: Plastic Waste, Curry bag, Elderly

บทนำ

ขยะมูลฝอยเป็นของเหลือใช้ที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งถูกปล่อยหรือทิ้งจากแหล่งกำเนิดต่าง ๆ ขยะมูลฝอยเป็นแหล่งสะสมของเสียพิษของเชื้อโรคที่ปนเปื้อนสัตว์/แมลงและเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษต่าง ๆ ที่ก่อปัญหาผลกระทบต่อชุมชนได้ โดยเฉพาะขยะติดเชื้อและขยะเปียกที่เต็มไปด้วยเชื้อแบคทีเรีย ทำให้ มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่าง ๆ ได้แก่ ท้องร่วง ท้องเสีย โรคภูมิแพ้ คลื่นไส้อาเจียน และปวดศีรษะ นอกจากนี้ยังเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งในพื้นที่ใกล้เคียงและห่างไกลจากรัศมีโดยรอบก่อให้เกิดผลเสียหลายต่อทรัพย์สินและสังคมโดยเฉพาะขยะพลาสติก (กรมควบคุมมลพิษ, 2559)

พลาสติกถือเป็นวัสดุสังเคราะห์ที่มีบทบาทอย่างมากในชีวิตประจำวันและมีแนวโน้มการใช้งานมากขึ้น เนื่องจากพลาสติกมีคุณสมบัติเบา แข็งแรง ทนทาน และราคาถูก สามารถผลิตให้มีรูปแบบต่าง ๆ ตามที่ต้องการได้ด้วยเทคโนโลยีการผลิตที่ก้าวหน้าและทันสมัย ทำให้ปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์พลาสติก หลากหลายรูปแบบและมีสีสันสวยงามให้เลือกใช้อย่างมากมาย ด้วยคุณสมบัติที่โดดเด่นทำให้พลาสติก ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว เช่น ถุงพลาสติก ภาชนะบรรจุอาหาร ของเล่นเด็ก เฟอร์นิเจอร์ ส่งผลให้เกิดขยะพลาสติกในปริมาณมากขึ้น ขยะพลาสติกเป็นวัสดุที่ไม่สามารถย่อยสลายด้วยตัวเอง จากข้อมูลพบว่า โดยเฉลี่ย “ถุงพลาสติก” จะเป็นขยะที่มีปริมาณมากที่สุดและถูกทิ้งมากในทุก ๆ วันทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองและชุมชนขนาดใหญ่ รองลงมาจะเป็น “หลอดเครื่องดื่ม ฝาพลาสติก และภาชนะบรรจุอาหาร” ปัญหาขยะพลาสติกจำนวนมหาศาลนับวันยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุก ๆ ปี ถึงแม้จะมีการตื่นตัวและรณรงค์ ให้นำพลาสติกกลับมาใช้ใหม่ แต่เมื่อนำมาใช้ซ้ำหลายครั้งคุณภาพของพลาสติกด้อยลง อีกทั้งต้องคำนึงถึงความสะดวกและความปลอดภัย และเมื่อเปรียบเทียบปริมาณการนำเอาขยะพลาสติกกลับมาใช้ใหม่ กับขยะพลาสติกที่ถูกทิ้งทั้งหมดในแต่ละวันยังถือว่าเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น (ศุสิทธิ์ แสงกระจ่าง, 2556)

ปัจจุบันประเทศไทยมีปริมาณขยะพลาสติกและโฟมมากถึง 2.7 ล้านตัน หรือเฉลี่ย 7,000 ตันต่อวัน แบ่งเป็นถุงพลาสติกร้อยละ 80 หรือ 5,300 ตันต่อวัน หรือประมาณ 2 ล้านตัน ส่วนที่เหลือเป็นขยะโฟมประมาณ 700,000 ตัน ใช้เวลาย่อยสลายยาวนานถึง 450 ปี ทั้งนี้ พบว่าขยะพลาสติกร้อยละ 50 กำจัดไม่ถูกวิธี ที่สำคัญขยะพลาสติกและโฟมหากใช้วิธีฝังกลบจะใช้พื้นที่มากกว่าขยะปกติถึง 3 เท่า หรือหากนำไปเผาทำลายจะทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างมาก รวมทั้งมีสารตกค้างในสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก เนื่องจากถุงพลาสติกทำจากเม็ดปิโตรเลียม ทำให้มีการปนเปื้อนของสารตกค้างในดินและน้ำ ส่งผลก่อให้เกิดก๊าซเรือนกระจก สาเหตุของภาวะโลกร้อนในปัจจุบัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2563)

องค์การสหประชาชาติ รายงานว่า “ขยะพลาสติก” ถือเป็นปัญหาใหญ่ระดับโลก โดยหลายประเทศทั่วโลกมีการออกกฎหมายห้ามใช้หรือเก็บภาษีพลาสติกเพื่อยกเลิกการใช้พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง สำหรับประเทศไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รายงานข้อมูลใน พ.ศ. 2560 พบว่า มีปริมาณขยะถึง 27 ล้านตัน และเป็นขยะพลาสติกถึง 2 ล้านตัน โดยมีการใช้ถุงพลาสติกประมาณ 4.5 หมื่นล้านใบต่อปี และเมื่อเทียบกับข้อมูลของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติพบว่า ในแต่ละปีทั่วโลกมีการใช้ถุงพลาสติกมากถึง 5 แสนล้านใบ โดยเฉพาะครึ่งหนึ่งเป็นพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง (ณิชา บุณยสิงห์, 2562) ขยะพลาสติกมีต้นกำเนิดหลักๆ จาก 2 ส่วนคือ ภาคโรงงานอุตสาหกรรม (เช่น เศษบรรจุภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ที่ตกคุณภาพหรือคัตทิ้ง) และภาคประชาชนหรือชุมชน ขยะพลาสติกชุมชนมีองค์ประกอบหลากหลายและซับซ้อนกว่าขยะพลาสติกจากโรงงาน เพราะขยะพลาสติกชุมชนมีทั้งที่เป็น 1. พลาสติกชนิดวัสดุเดียวเช่น ถุงก๊อบแก๊บ แก้วน้ำพลาสติก หลอดพลาสติก ข้อนและส้อมพลาสติก 2. ขยะพลาสติกที่มีชนิดวัสดุพลาสติกหลากหลายประกอบอยู่ด้วยกัน เช่น ขวดน้ำเป็นพลาสติกแบบ PET แต่ฝาจุเป็นพลาสติกแบบ HDPE หรือ PP และป้ายแปะติดข้างขวดเป็นพลาสติกแบบ PVC และ 3. ขยะที่มีวัสดุพลาสติกต่างชนิดผสมรวมกันเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นเดียว เช่น ถุงเบหมีกึ่งสำเร็จรูปและถุงขนมขบเคี้ยวที่ผลิตจากพลาสติกลามิเนตหรือพลาสติกเคลือบฟิล์มเข้ากับวัสดุอื่นๆ ซึ่งจำนวนชั้นฟิล์มของพลาสติกจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการใช้งาน นอกจากนี้ ขยะพลาสติกชุมชนนี้จะไม่อยู่เป็นชิ้นหรือซากพลาสติกโดด ๆ แต่จะรวมอยู่กันไปกับขยะอื่นๆ ที่มาจากบ้าน หรืออาคารพาณิชย์ ศูนย์การค้า โรงพยาบาล ตลาด ฯลฯ ซึ่งมีทั้งเศษอาหาร เศษใบไม้ ซากสัตว์ตาย กระป๋องเหล็ก กระป๋องอะลูมิเนียม แก้ว กระดาษ สารเคมีไม่ใช่แล้ว ยาหมดอายุ ฯลฯ ปะปนอยู่ด้วย ปัญหาของขยะพลาสติกชุมชนจึงซับซ้อนและยากกว่าปัญหาของขยะพลาสติกจากโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นในบทความนี้จึงจะเน้นที่การจัดการกับปัญหาขยะพลาสติกชุมชน ซึ่งหากจัดการได้ ปัญหาขยะพลาสติกจากโรงงานก็ไม่ใช่เรื่องใหญ่ จะสามารถจัดการได้ไม่ยาก (ธงชัย พรรณสวัสดิ์, 2563)

จากการขยายตัวของชุมชนเมืองและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัวส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องได้รับการจัดการที่เหมาะสมเพื่อไม่ให้ปัญหาขยายตัวและรุนแรงมากยิ่งขึ้นซึ่งก่อให้เกิดอันตรายต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในด้านสุขอนามัยของประชาชนและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยกฎหมายได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลโดยอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ.ศ. 2542 มาตรา 16 และมาตรา 17 ได้กำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการจัดการระบบบริการสาธารณะการกำจัดขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและน้ำเสียการจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่างๆเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในท้องถิ่นในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนและมีการกิจต้องจัดการสิ่งแวดล้อมในทุกๆด้านดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยอยู่ภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบลพ.ศ. 2537 ในหมวดที่ 2 ส่วนที่ 3 มาตรา 66 มาตรา 67 และมาตรา 68 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้อย่างกว้างขวางและเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในแทบทุกด้านองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นที่ต้องดูแลและให้บริการแก่ประชาชนทั้งความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่บ้านตำบลในพื้นที่ ๆ รับผิดชอบดังนั้นปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ ๆ รับผิดชอบทุก ๆ ปัญหาจึงถือเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลรวมทั้งปัญหาในการจัดการขยะมูลฝอย (สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม, 2563)

ตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 15 หมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 70,270 ไร่ หรือ 112.432 ตารางกิโลเมตร เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ของประเทศไทยที่มีความหลากหลาย ทั้งทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญหลายสาย อาทิ แม่น้ำชี น้ำพรมและที่กักเก็บน้ำค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ คือ หนองสามหมื่น และยังมีโบราณสถานเก่าแก่ คือ องค์พระธาตุสามหมื่น ซึ่งส่งผลปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชน ซึ่งชุมชนเองได้ดำเนินการจัดการขยะโดยจัดตั้งโครงการธนาคารขยะเกิดขึ้น ซึ่งโครงการสามารถดำเนินการด้วยความสำเร็จด้วยดี แต่ขยะบางประเภทที่สามารถนำมารีไซเคิลได้ เช่น ถุงพลาสติก เพราะไม่คุ้มทุนที่จะนำไปขาย ชาวบ้านจะจัดการด้วยการเผา ซึ่งก่อให้เกิดมลพิษในชุมชน ทำให้ขยะประเภทถุงพลาสติก กลายเป็นปัญหาหลักของชุมชนที่เป็นชนบท ด้วยอีกทั้งตำบลบ้านแก้งยังมีประชากรผู้สูงอายุจำนวนมาก ซึ่งเข้ากับการเปลี่ยนแปลงด้านประชากรศาสตร์ โดยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society)

จากปัญหาที่กล่าวมา โครงการวิจัยนี้จึงพัฒนาขึ้นภายใต้ทิศทางการดำเนินงานตามโมเดลพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพื้นที่แบบองค์รวมในจังหวัด โดยบูรณาการการพัฒนาเน้นด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านสังคม และด้านสุขภาพ โดยบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนากับทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐกับเอกชน จากปัญหาและข้อจำกัดในพื้นที่ข้างต้นเป็นสิ่งท้าทายต่อกระบวนการจัดการปัญหาขยะมูลฝอยพลาสติกโดย “การบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก(ถุงแกง)โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนอำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ” โดยทำการศึกษาสภาพปัจจุบันในการจัดการขยะเป็นโครงการนำร่องเพื่อนำไปสู่การหารูปแบบของความเหมาะสมในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมตามบริบทชุมชนอย่างยั่งยืน ตลอดจนเสนอทางเลือกในการจัดการเชิงอนุรักษ์เพื่อความยั่งยืน โดยระดมพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานหลากหลาย เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมวางแผน ร่วมพัฒนา กำหนดทิศทางการจัดการปัญหาขยะในรูปแบบเพิ่มมูลค่าขยะ และให้ชุมชนได้ร่วมรับผลประโยชน์ตอบแทนที่จะเกิดขึ้นและแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาแบบและบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ มีรายละเอียดในการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (ระบุประเภท จำนวน การสุ่มตัวอย่างให้ชัดเจน)

ประชากรคือผู้สูงอายุและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการจัดการขยะ ที่อาศัยในชุมชนบ้านแก้ง อำเภอกุฉิเยว จังหวัดชัยภูมิ จำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,976 คน และทำการเลือกกลุ่ม

ตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งเลือกผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย โดยกลุ่มประชากรหลักในการวิจัยประกอบด้วยตัวแทนผู้นำชุมชนและราชการ จำนวน 12 คน และตัวแทนผู้สูงอายุ จำนวน 12 คน รวม 24 คน (Bryan, J., & Graham, D., 2022) ทั้งนี้มีเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Inclusion criteria) ดังนี้

1.1 เป็นตัวแทนหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน ตัวแทนผู้สูงอายุ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองชัยภูมิ

1.2 มีความสมัครใจในการร่วมโครงการ

2. เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษา

2.1 อุปกรณ์บันทึกข้อมูล ได้แก่ กระดาษบันทึก กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง

2.2 การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) มีลักษณะเป็นแนวคำถามกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) เกี่ยวกับรูปแบบและบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) ในชุมชนตำบลบ้านแก้ง

3. วิธีการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือในครั้งนี้คือ แนวคำถามสำหรับการประชุมกลุ่มย่อย มีวิธีการดังนี้

3.1 สร้างแบบคำถาม และกำหนดประเด็นการสนทนา

3.2. นำแบบสำรวจ ไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาในการครอบคลุมเนื้อหา และนำข้อมูลจากประเด็นการสัมภาษณ์ และประเด็นการสนทนาไปตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) ทั้งในด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัยและเก็บข้อมูล และด้านวิธีการเก็บข้อมูล

3.3 จัดทำประเด็นการสัมภาษณ์ และประเด็นการสนทนา ฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่

พื้นที่ศึกษาการวิจัยครั้งนี้คือ ตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ แนวทางการสนทนากลุ่ม ตั้งประเด็นแนวคำถามปลายเปิดไว้ 5 ข้อดังนี้

4.1 ตั้งแต่เริ่มต้นงานจัดการขยะจนถึงปัจจุบัน มีกิจกรรมอะไรบ้าง

4.2 ตั้งแต่เริ่มทำมามีกิจกรรมอะไรที่ภาคภูมิใจที่สุด

4.3 ในการจัดกิจกรรมมีลูกหลานมาช่วยทำอะไรบ้าง และท่านอยากให้ลูกหลานมาทำอะไรบ้าง

4.4 ถ้าอยากให้ทำกิจกรรมต่อเนื่องตลอดไป เราจะต้องทำอะไรบ้าง

4.5 ถ้ามีชุมชนอื่นมาดูงานท่านคิดว่าจะให้ไปดูกิจกรรมอะไร

5. การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ตรวจสอบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.2 ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) โดยการตรวจสอบสามเส้า ด้านข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญหลายๆท่านที่ได้ให้ข้อมูลที่ตรงกัน ควบคู่กับการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและฐานข้อมูลต่าง ๆ

5.3 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากสัมภาษณ์ การสังเกต ตามประเด็นมาทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและจัดหมวดหมู่แล้วสรุปเป็นประเด็นหลักและพรรณนาข้อความอย่างละเอียด เริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นแล้วจึงสรุปประเด็นหลัก โดยสรุปเนื้อหาเชิงบรรยาย (Descriptive)

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการขยะพลาสติก(ถุงแกง)โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย 1) สร้างความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานราชการ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ 2) กระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนัก ให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญหลักในการจัดการขยะถุงแกง โดยเมื่อเทอาหารออกจากถุงแล้ว ผู้สูงอายุจะนำถุงพลาสติกล้างน้ำ แล้วนำมาเสียบไม้ตากแดดไว้ เมื่อถุงพลาสติกแห้งก็จะเก็บรวบรวมไว้ 3) ขอความร่วมมือ และบูรณาการจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะโรงงานแปรรูปพลาสติกในพื้นที่ในการมารับซื้อขยะถุงแกง 4) กำหนดวัน เวลา สถานที่ในการดำเนินการ โดยจะกำหนดในวันเดียวกันกับที่อบต.นัดวันมารับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 5) เมื่อถึงวันนัดรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุแต่ละรายจะนำถุงพลาสติกที่ตนรวบรวมไว้ มาชั่งน้ำหนัก โดยถุงพลาสติกหนัก 1 กิโลกรัม จะได้รับ ไข่ไก่ 1 ฟอง และวิตามินโฟเลตซึ่งสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล 6) จากนั้นผู้สูงอายุก็จะไปเข้าร่วมกิจกรรมรับเบี้ยผู้สูงอายุและประชุมกลุ่มหมู่บ้านตามปกติ 7) สำหรับเจ้าหน้าที่ เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมถุงพลาสติกแลกไข่แล้ว ก็จะรวบรวมถุงพลาสติกขึ้นรถบรรทุกของเทศบาล นำไปชั่งน้ำหนักที่สำนักงานเทศบาล โดยมีรถของโรงงานมารับ 8) ทำการชั่งน้ำหนัก จ่ายเงิน เงินที่ได้ ก็จะนำไปจัดซื้อไข่ไก่ สำหรับการนัดหมายครั้งต่อไป ส่วนทางโรงงานก็จะนำพลาสติกไปแปรรูปเป็นเม็ดพลาสติกใหม่อีกครั้ง ซึ่งมีข้อมูลส่วนหนึ่งจากการสนทนากลุ่มย่อย ดังนี้

“กะมีโครงการ มีนโยบายของทางเทศบาลอยู่ อยากให้เขาคัดแยกขยะ แล้วกะมีธนาคารขยะ แต่ว่ามีตำบลเขาจะมีหลายหมู่บ้านอยู่ เริ่มต้นแล้วเป็นธนาคารขยะซื้อขยะจากชาวบ้าน อันนี้กะอยากเฝ้าอยู่ อยากเฝ้า เพียงแต่ว่าสถานที่เขาไม่ค่อยมี ความพร้อมงบประมาณหน้าจะมึงงบประมาณจากราชการมาช่วย แม้บ่เป็นทุนจกหน่วยงาน เพื่อรับซื้อผลกำไร กะปันผลให้ชาวบ้าน” (Key1)

“นายกเพิ่นกะมาชวน มีณรงค์ มารองรับไว้อยู่ที่ศาลาอเนกประสงค์ ม่องลานวัดกลางบ้าน” (Key2)

“พอเราทำโครงการไปซักระยะ เราจะพบปัญหาใหม่คือขยะพลาสติกถุงแกงหมดไปจากชุมชนหรือน้อยลง ทำให้กิจกรรมไม่ค่อยต่อเนื่องในระยะยาว อีกปัญหาหนึ่งในชุมชนชนบทคือโพน กล่องโพนใส่อาหารนี้แหละ” (Key3)

ภาพที่ 1 กิจกรรมขยะพลาสติก (ถุงแกง) แลกไข่ชุมชนตำบลบ้านแก่ง
ที่มา : ภาพจากการลงพื้นที่วิจัย กิจกรรมโครงการขยะถุงแกงแลกไข่

2. บทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก(ถุงแกง)โดยการมีส่วนร่วมของภาคี
เครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก่ง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยบทบาทหลักสำคัญของผู้สูงอายุจะเป็น
ผู้ปฏิบัติประจำในการจัดการขยะพลาสติกถุงแกง เนื่องจากโดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมักอยู่อาศัยประจำที่บ้าน
จึงมีเวลาและความสะดวกในการปฏิบัติ โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1) โดยเมื่ออาหารออกจากถุงแล้ว ก็จะนำถุงพลาสติกล้างน้ำ แล้วนำมาเสียบไม้ริมรั้ว หรือที่ราว
ตากผ้า ตากแดดไว้ เมื่อถุงพลาสติกแห้ง ก็จะมัดเก็บรวบรวมไว้
- 2) เมื่อถึงวันนัดรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุประจำเดือน ผู้สูงอายุแต่ละรายก็จะนำถุงพลาสติกที่ตน
รวบรวมไว้ มาชั่งน้ำหนัก โดยถุงพลาสติกหนัก 1 กิโลกรัม จะได้รับแลก ไข่ไก่ 1 ฟอง และวิตามินโฟเลต
- 3) จากนั้นผู้สูงอายุก็จะไปเข้าร่วมกิจกรรมรับเบี้ยผู้สูงอายุและประชุมกลุ่มหมู่บ้านตามปกติ

“กะได้หลายโลอยู่ กว่าสิครบรอบแต่ละเดือน กะได้ไข่เกือบแผงนึ่งอยู่” (Key4)

“ป่วยาดอก กะล้าแล้วกะคว่าปากถุงลงให้น้ำไหลออก เสียบตามแนวฮั่วไว้ กะแท้ง จังมาเก็บ ”
(Key5)

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบและบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก(ถุงแกง)โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ โดยจัดกิจกรรมขยะพลาสติก (ถุงแกง) แลกไข่ ซึ่งจะกำหนดให้ผู้สูงอายุแต่ละครัวเรือนจะนำขยะพลาสติก(ถุงแกง)มาเก็บรวบรวมไว้ เมื่อถึงวันนัดรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุประจำเดือน ผู้สูงอายุแต่ละรายก็จะนำถุงพลาสติกที่ตนรวบรวมไว้ มาชั่งน้ำหนัก โดยถุงพลาสติกหนัก 1 กิโลกรัม จะได้รับแลก ไข่ไก่ 1 ฟอง และวิตามินโฟเลต

การอภิปรายผลการศึกษารูปแบบในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ โดยจัดกิจกรรมขยะพลาสติก (ถุงแกง) แลกไข่ ซึ่งจะกำหนดให้ผู้สูงอายุแต่ละครัวเรือนจะนำขยะพลาสติก (ถุงแกง) มาเก็บรวบรวมไว้ เมื่อถึงวันนัดรับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุประจำเดือน ผู้สูงอายุแต่ละรายก็จะนำถุงพลาสติกที่ตนรวบรวมไว้นำมาชั่งน้ำหนัก และแลกไข่เป็นการตอบแทน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสันชัย พรหมสิทธิ์และคณะ (2562) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการขยะกับความเหมาะสมของพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่ารูปแบบการจัดการขยะกับความเหมาะสมของพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เริ่มจากผู้บริหารสูงสุดขององค์กรต้องมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน มีการประสานการดำเนินงานทั้งภาครัฐ และภาคประชาสังคมโดยภาครัฐต้องมีแผนงานและงบประมาณในการจัดกิจกรรมลดปริมาณขยะมี การมอบหมายผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน มีการคัดเลือกพื้นที่ต้นแบบในการดำเนินงาน และสนับสนุนการเรียนรู้ดูต้นแบบจากพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จในส่วนภาคประชาสังคม ต้องมีการสร้างกฎระเบียบขึ้นใช้ในพื้นที่เพื่อสร้างความสามัคคีความมีวินัยและปลูกจิตสำนึกสาธารณะ สร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมลดปริมาณขยะและกิจกรรมสร้างแรงจูงใจในการคัดแยกขยะ ตามหลัก “บวร” เช่น กิจกรรมผ้าป่าขยะตะแกรงบุญ ถุงพลาสติกแลกไข่ ขยะพิษแลกแต้ม ประกวดหมู่บ้านหม่อม กิจกรรมกองทุนประกันชีวิต ฅาปนกิจจากขยะ กองทุนถุงพลาสติก กองทุน ออม และธนาคารขยะ เป็นต้น สำหรับบทบาทของผู้สูงอายุในการจัดการขยะพลาสติก (ถุงแกง) โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนตำบลบ้านแก้ง อำเภอกุฉีชุม จังหวัดชัยภูมิ โดยบทบาทหลักสำคัญของผู้สูงอายุจะเป็นผู้ปฏิบัติประจำในการจัดการขยะพลาสติก(ถุงแกง) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวิรุทธิ์ เอี่ยมสเกียรติ (2565) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร พบว่า ความรู้ และแรงจูงใจ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการจัดการขยะ รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมขยะพลาสติก(ถุงแกง)แลกไข่โดยผู้สูงอายุ ยังสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจ (Motivation Theory) ตามแนวคิดของ Robbins, S.P. (1990) เกี่ยวกับแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) เช่น เครื่องล่อใจอื่น ๆ มีสิ่งล่อใจหลาย ๆ อย่างที่จะก่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมขึ้น เช่น การให้รางวัล (Rewards) อันเป็นเครื่องกระตุ้นให้อยากกระทำหรือการลงโทษ (Punishment) ซึ่งกระตุ้นมิให้กระทำ ในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง นอกจากนี้การชมเชย (Praise) การติเตียน (Blame)

การประกวด (Contest) การแข่งขัน (Competition) หรือแม้แต่การทดสอบ (Test) ก็จัดว่าเป็น เครื่องมือที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมได้ทั้งสิ้น

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่างและจริยธรรมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ถึงผู้นำชุมชนและกลุ่มตัวอย่างเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มตัวอย่าง โดยการให้ข้อมูลเป็นไปตามความสมัครใจของกลุ่มตัวอย่างและยินดีเข้าร่วมโครงการ และในขณะเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างสามารถขอถอนตัวได้ตลอดเวลา ข้อมูลที่ได้เป็นรายบุคคลจะถูกเก็บเป็นความลับรวมทั้งไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อกลุ่มตัวอย่าง และการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีให้รหัสจึงไม่ทราบชื่อของผู้เข้าร่วมวิจัย และนำเสนอข้อมูลในภาพรวมของกลุ่ม

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2559). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ.2559. กรุงเทพมหานคร:

กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมควบคุมมลพิษ. (2563). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2563.

www.pcd.go.th/publication/8013.

ณิชา บุณยสิงห์. (2562). ขยะพลาสติก ปัญหาระดับโลกที่ต้องเร่งจัดการ. สำนักวิชาการ สำนักงาน

เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. <http://www.parliament.go.th/library>.

ธงชัย พรรณสวัสดิ์ และชนกวรรณ กะตะศิลา. (2563). การจัดการปัญหาขยะพลาสติกที่ (น่าจะ)

ปฏิบัติได้จริง. <http://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/124541>.

วิรุทธิ์ เอี่ยมสเหลยเกียรติ. (2565). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยของผู้ค้าหาบเร่

แผงลอย เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร.วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์. 9(2), 47-55.

ศุทธิพร แสงกระจ่าง, ปัทมา พลอยสว่างและปริญดา พรหมหิตาธร. (2556). ผลกระทบของพลาสติกต่อ

สุขภาพและสิ่งแวดล้อม. วารสารวิชาการของสมาคมพิษวิทยาแห่งประเทศไทย. 28(1), 39-50.

สันชัย พรหมสิทธิ์, วันทนี แสนภักดี , สัณญา เคนาภูมิ และพงษ์เมธิ ไชยศรีหา. (2562). รูปแบบการจัดการ

ขยะกับความเหมาะสมของพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬา

ขอนแก่น . 6(2), 120-134.

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม. (2563). คู่มือสำหรับผู้ประเมิน (Auditors) การพัฒนาคุณภาพระบบบริการ

อนามัยสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นการจัดการมูลฝอยที่เป็นพิษหรืออันตราย

จากชุมชน. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.

- Bryan, J., & Graham, D. (2022). **How many focus groups are enough: Focus groups for dissertation research?**. Faculty Focus.
<https://www.facultyfocus.com/articles/academic-leadership/how-many-focus-groups-are-enough-focus-groups-for-dissertation-research/>.
- Robbins, S.P. (1990). **Organization Theory: Structure, Designs and Applications** (3rd Ed.). NJ: Prentice-Hall.